ВИСНОВОК
про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації «Рецепція суспільно-політичної діяльності Михайла Грушевського в історіографії кінця XIX – першої третини XX століття» Нестеренка Михайла Михайловича, що подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 Історія та археологія

Актуальність теми дисертації.

В 2026 р. українська та світова громадськість відзначають 160 років від дня народження знакового українського інтелектуала Михайла Грушевського. Як відомо, протягом XX – початку XXI ст. ювілейні дати були неодмінним приводом для посиленої історіографічної рефлексії стосовно значущості служіння цього визначного представника національної культури. Згаданий процес традиційно супроводжувало підведення дисциплінарного балансу сфокусованої на осмисленні його життєдіяльності міждисциплінарної галузі – грушевськознавства. Її поступ переконливо демонструє виразне домінування дослідницьких зацікавлень історіографічною й науково-організаційною спадщиною автора «Історії України-Руси». Натомість, студії над суспільно-політичним служінням Великого Українця наразі не набули системності. Промовистим свідченням цього є той факт, що єдина на сьогодні політична біографія визначного діяча авторства канадського дослідника Томаса Приймака була видана далекого 1987 р.

Причиною хронічного перебування Грушевського-політика в «тіні» Грушевського-історика є сформований в роки Української революції опонентами його політичної візії стереотипний образ «невдахи», який нібито одноосібно завинив у поразці боротьби за незалежність. Цей образ протягом повоєнних десятиліть спопуляризували діаспорні інтелектуали, більшість з яких належали до гетьманського й націоналістичного таборів і були ідейними супротивниками голови Центральної Ради. Відтак без критичної верифікації цей історіографічний стереотип поширився у просторі сучасного материкового грушевськознавства. Ба більше, з «легкої» руки визначного львівського інтелектуала Ярослава Дашкевича він трансформувався в антиномію «добрий історик – поганий політик».

Першим кроком до деконструкції згаданої антиномії має бути масштабна реконструкція дискусій довкола суспільно-політичної діяльності М. Грушевського в інтелектуальному просторі Центрально-Східної Європи кінця XIX – першої третини XX ст. Її мета – відтворення широкого спектру оцінок, якими супроводжувалося обговорення ініціатив автора «Історії України-Руси» як громадського активіста й державного діяча. В підсумку буде запропоновано більш збалансований рецептивний образ Грушевського-політика, що вимагатиме позбутися негативної однобічності в оцінках його суспільної діяльності в сучасній історіографії. Відтак це стимулюватиме привернення системної дослідницької уваги до суспільно-політичної праці Великого Українця, що її підсумком має стати створення міждисциплінарної студії про цю найбільш дискутовану складову його національного чину.

З огляду на сказане, чималу наукову актуальність і поважний громадський інтерес має проблема рецепції суспільно-політичної діяльності М. Грушевського протягом кінця XIX – першої третини XX ст. Дослідження цієї проблеми дозволить вирішити низку важливих питань не лише грушевськознавчого, але й ширше – соціогуманітарного плану.

Зв'язок теми дисертації з державними програмами, науковими напрямами університету та кафедри.

Дисертаційне дослідження підготовлене в рамках науково-дослідницької теми «Актуальні питання всесвітньої історії», яка розробляється на кафедрі всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (схвалена Вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка 21 грудня 2023 р., протокол № 14). У рамках цієї теми автором було розроблено проблему рецепції історіографічної та науково-організаційної діяльності М. Грушевського в сучасній українській історіографії.

Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і

рекомендацій.

Дисертаційна робота відзначається аргументованістю, доказовістю, переконливістю, глибиною аналізу. Всі положення, висновки і пропозиції, представлені у дисертації, є науково обґрунтованими, мають теоретичне і практичне значення, містять конкретні рекомендації. Дисертант уникає поверховості в науково-дослідницькій діяльності.

Дисертація представляє завершене науково обґрунтоване та логічно викладене самостійне дослідження. Наукові положення і висновки перевірені за результатами апробації на 7 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Наукова новизна результатів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в актуалізації та комплексній реалізації проблеми сприйняття суспільно-політичної діяльності М. Грушевського в українській та європейській інтелектуальній думці кінця XIX – 30-х років XX ст. Можливо повно опрацьовано історіографію проблеми, що засвідчило відсутність цілісного досвіду її осмислення. Для реалізації дослідницьких завдань було запропоновано теоретичну модель, що поєднала евристичні пропозиції нової культурно-інтелектуальної історії й історії історіографії.

Внаслідок реалізації мети і завдань дисертаційної роботи отримано результати, наукова новизна яких конкретизується наступним чином.

Уперше в історіографії:

- обґрунтовано джерельну можливість і дисциплінарну доцільність вивчення проблеми сприйняття суспільно-політичної спадщини М. Грушевського в інтелектуальній думці кінця XIX – 30-х років XX ст.;
- спростовано історіографічні стереотипи при з'ясуванні змісту, форм вияву й динаміки осмислення сучасниками історика його суспільно-політичної діяльності;

- досліджено специфіку осмислення громадських ініціатив ученого в українському інтелектуальному просторі з урахуванням динамічного ускладнення його культурно-ідеологічного та суспільно-політичного ландшафту під впливом викликів модернізації;
- виявлено особливості російської рецепції суспільно-політичної діяльності М. Грушевського, що полягали у протистоянні лібералів й правомонархістів довкола національного питання у дореволюційні часи і подібності їхньої антиукраїнської риторики після розпаду імперії;
- реконструйовано головні тенденції та змістову специфіку польської суспільно-політичної грушевськіани;
- показано ставлення до різнобічної громадської праці М. Грушевського з боку чеських інтелектуалів;
- відтворено західноєвропейський досвід інтерпретації національного чину Великого Українця;
- змальовано масштабність реакції української та європейської громадськості на інформацію про передчасну смерть ученого;
- опрацьовано суспільно-політичну грушевськіану другої половини 1930-х років.

Поглиблено та вдосконалено:

- розуміння особливостей взаємин між інтелектуалами Центрально-Східної Європи протягом кінця XIX – першої третини XX ст.;
- уявлення про динаміку суспільно-політичних процесів на українських землях у добу модерного відродження;
- аналіз значної кількості грушевськознавчих сюжетів – фактів суспільно-політичної біографії, стосунків із сучасниками, мотивації громадських ініціатив тощо;
- характеристики особливостей протікання дискусій довкола вимог модерного українства в європейському інтелектуальному просторі.

Практичне значення результатів дослідження.

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження зумовили новизна артикульованих мети і дослідницьких завдань, а також їх відповідність дисциплінарним потребам сучасного грушевськознавства. Матеріали дисертаційного дослідження помітно збагачують уявлення про модернізаційні процеси суспільно-політичного плану в українських землях протягом кінця XIX – першої третини XX ст., поглиблюють розуміння логіки формування й перебігу грушевськознавчих дискусій, стимулюють актуалізацію нових дослідницьких проблем. Проаналізований в дисертації досвід взаємин між інтелектуалами Центрально-Східної Європи слугуватиме підставою для налагодження сучасного громадського діалогу з представниками інших національних середовищ в аспекті віднайдення порозуміння стосовно суспільно-значущих проблем минулого. Висновки кваліфікаційної роботи стануть у нагоді при підготовці суспільно-політичної біографії М. Грушевського, синтетичних праць з історії української політичної думки, розробці спеціальних курсів з історії України й Центрально-Східної Європи, грушевськознавства, укладанні різноманітних бібліографій тощо.

Повнота опублікування результатів дисертації.

Результати дисертації відображено у 6 публікаціях, з яких 5 містяться у наукових фахових виданнях України, включених до категорії «Б»; 1 – у збірці матеріалів наукової конференції. Загальний обсяг публікацій – 5,4 друк. арк.

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Нестеренко М. Суспільно-політична діяльність Михайла Грушевського у дзеркалі ювілейних публікацій 1916 року. *Вісник Черкаського університету: Серія Історичні науки*. 2024. № 1. С. 82-91. DOI: 10.31651/2076-5908-2024-1-82-91
2. Нестеренко М. Культурно-громадська діяльність Михайла Грушевського кінця XIX – початку XX ст. в оцінках сучасників. *Вісь Європи*. 2024. Вип. 4. С. 27-38. DOI: 10.69550/3041-1467.4.310366

3. Нестеренко М. Громадська діяльність Михайла Грушевського на Наддніпрянщині в дискусіях початку XX ст. *Українські історичні студії*. 2025. Вип. 17(59). С. 76-86. DOI: 10.24919/3083-6158.17/59.9

4. Нестеренко М. Грушевський-політик в українському меморіальному дискурсі. *Вісник Черкаського університету: Серія Історичні науки*. 2025. № 3. С. 45-61. DOI: 10.31651/2076-5908-2025-3-74-83

5. Нестеренко М. «Батько Грушевський» в публіцистиці революційної доби. *Українські історичні студії*. 2026. Вип. 18 (60). С. 70-79. DOI: https://doi.org/10.24919/3083-6158.19/61.8

Публікації, які додатково відображають наукові результати дослідження:

1. Нестеренко М. Рецепція громадського служіння Михайла Грушевського в ювілейних дописах 1916 року. *Актуальні питання освіти і науки в умовах сучасної російсько-української війни*. Том І / [Ред.: В.Ільницький, Р.Корсак, Т.Пантюк, О.Петречко, В.Старка]. Дрогобич Ужгород Тернопіль: Посвіт, 2024. С. 83-88.

Апробація матеріалів дисертації.

Основні теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження висвітлено у доповідях на науково-практичних конференціях і семінарах різного рівня:

– *міжнародні*: Міжнародній науковій конференції «Stosunki polsko-ukraińskie wobec rosyjskiej agresji na Ukrainę: konteksty historyczne i współczesne» (Варшава, Варшавський університет, 11-12 квітня 2024 р.), Міжнародній науковій конференції «Polska i Ukraina w perspektywie geopolitycznej: historia i współczesność» (Варшавський університет, Польща, 28-29 квітня 2025 р.).

– *всеукраїнські:* Науково-практичній конференції «Трансформації аксіологічної парадигми наукових досліджень у контексті викликів сьогодення» (Дрогобич, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана

Франка, 31 жовтня 2022 р.), Науково-практичній конференції «Місія українського науковця: виклики сьогодення, проблеми і перспективи» (Дрогобич, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 7 листопада 2023 р.), Всеукраїнській науковій конференції «Дванадцяті Богданівські читання» (Черкаси, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 13–14 грудня 2023 р.), XXXV-тій Березневій науковій сесії Осередку Наукового товариства імені Шевченка у Черкасах, присвяченій 210-річчю з дня народження Тараса Шевченка (Черкаси, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 12-21 березня 2024 р.), Всеукраїнській науковій конференції XXXVI Березнева наукова сесія осередку Наукового товариства імені Тараса Шевченка у Черкасах (Черкаси, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 10-20 березня 2025 р.).

Особистий внесок здобувача в отриманні наукових результатів.

Всі наведені положення та висновки дисертаційного дослідження належать автору одноосібно. Участь у конференціях, а відтак виголошені доповіді, є самостійними.

Оцінка структури дисертації, її мови та стилю викладення.

Структура роботи побудована за проблемно-хронологічним принципом, відповідно до мети та завдань. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів (дев'яти підрозділів), висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків. Обсяг дисертаційного дослідження становить 258 сторінок, з яких 203 є основним текстом. Список використаних джерел і літератури нараховує 464 найменування. Робота доповнена двома додатками (14 сторінок).

Структура роботи та її оформлення відповідають вимогам, що ставляться до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

У ході обговорення дисертації до неї не було висунуто зауважень щодо самої суті роботи.

Відомості про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності.

Дисертаційну роботу Нестеренка Михайла Михайловича на тему «Рецепція суспільно-політичної діяльності Михайла Грушевського в історіографії кінця XIX – першої третини XX століття» 19 лютого 2026 року було перевірено на ознаки академічного плагіату за допомогою інформаційної системи виявлення збігів «StrikePlagiarism» у відділі інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення бібліотеки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Результати перевірки: КП 1: 9.33 %; КП 2: 5.33 %; КЦ: 13.69 %.

У процесі перевірки виявлено збіги з власними науковими публікаціями здобувача та загальновживаною термінологією. Виявлені в роботі текстові збіги не мають ознак академічного плагіату і є правомірними, що підтверджено висновком експертної проблемної комісії за спеціальністю 032 Історія та археологія (протокол засідання кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін № 5 від 02 квітня 2026 р.).

Дисертаційна робота Нестеренка М. М. є результатом самостійних досліджень здобувача, відзначається змістовністю, обґрунтованістю ключових позицій, не містить елементів запозичень без посилання на джерело та відповідає принципам академічної доброчесності.

Загальний висновок.

Дисертаційна робота Нестеренка Михайла Михайловича на тему «Рецепція суспільно-політичної діяльності Михайла Грушевського в історіографії кінця XIX – першої третини XX століття», яка подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 Історія та археологія, є завершеним, оригінальним, науковим самостійним дослідженням, що висвітлює актуальну тему і має вагоме теоретичне і практичне значення. Дослідження виконане здобувачем особисто, отримані результати свідчать про достатній рівень наукової підготовки автора. Нестеренко М. М. зробив значний науковий внесок у

вирішення питань осмислення суспільно-політичної діяльності М. Грушевського в історіографії кінця XIX – першої третини XX ст.., які мають важливе значення для історичної науки і практики. Дослідження містить обґрунтовані і достовірні висновки і пропозиції. За змістом та оформленням робота відповідає встановленим вимогам.

Представлена дисертаційна робота Нестеренка Михайла Михайловича відповідає спеціальності 032 Історія та археологія, а також вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. за № 44.

Дисертація Нестеренка Михайла Михайловича на тему «Рецепція суспільно-політичної діяльності Михайла Грушевського в історіографії кінця XIX – першої третини XX століття» рекомендується до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 032 Історія та археологія.

Голова
засідання фахового наукового семінару,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри всесвітньої історії
та спеціальних історичних дисциплін Олег ПЕТРЕЧКО

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Підпис
ЗАСВІДЧУЮ
Учений секретар